

Особливості прояву внутрішньоособистісних конфліктів у підлітковому віці.

Постановка проблеми. Проблема внутрішньоособистісних конфліктів в підлітковому віці набуває особливого значення через зростання конфліктогенних чинників сучасного життя. Джерелом їх виникнення виступають не лише закономірні глибинні трансформації ціннісно-нормативних основ суспільства, що постійно розвивається, але й специфічні труднощі «дорослішання», обумовлені конкретним «простором-часом» в період підліткового віку. Сучасні психологічні дослідження ситуації розвитку в період підліткового віку вказують на підвищену соціально-рольову неоднозначність, складність соціально-психологічних завдань дорослішання, підкреслюють неминучу обумовленість їх вирішення моментами переживання внутрішньої конфліктності, психологічної дезорієнтованості, емоційного дискомфорту.

Ефективність інтеграції підлітків у професійний та соціальний світ значною мірою залежить від сформованості у молодих людей здатності вирішувати складні життєві ситуації, обирати адекватні способи розв'язання життєвих проблем без незворотних негативних наслідків та особистісних деформацій. Проблеми виявлення і прогнозування характеру впливу внутрішньоособистісних конфліктів у підлітковому віці обумовлена тим, що потребує вирішення питань, пов'язаних не тільки з пошуком шляхів усунення або запобігання кризових форм конфліктних переживань, але, перш за все з виокремленням умов, за

яких молода людина спроможна використати позитивний потенціал цих переживань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему внутрішньоособистісних конфліктів висвітлено в низці праць зарубіжних та вітчизняних психологів (О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн, Г.С.Костюк, В.В.Столін, Ф.Є.Василюк, А.А.Файзуллаєв, В.М.М'ясищева, Л.І.Божович, С.Д.Максименко, І.С.Булах, Б.Г.Анан'єв, В.С.Мерлін, Ю.Г.Альошина, Е.В.Лекторська, Г.М.Андрєєва, М.Є.Андрос, А.Я.Анцупов, Ф.Є.Василюк, О.С.Герасимчук, Н.В.Грішіна, Г.М.Дубчак, С.Б.Кузікова, О.В.Кузьменкова, Г.М.Левко, О.П.Лисенко, Г.В.Ложкін, Б.Ф.Ломов, П.Є.Мармазинська, Р.Мей, Л.І.Мітіна, С.Мішухін, Л.Є.Орбан, Н.Пов'якель, І.В.Сингаївська, Т.М.Титаренко, Ч.Фішман, Г.О.Хоміч, А.І.Шіпілов, А.Д.Ятченко та інші).

Сучасне дослідження внутрішньоособистісних конфліктів пов'язане з проблемою вікового становлення особистості (Т.М.Титаренко, О.О.Донченко, О.В.Киричук, Л.Є.Орбан, І.А.Грабська, Н.Ю.Максимова, Н.Г.Москаленко, А.М.Онуфрієва, Т.М.Ткачук, Г.М.Дубчак, Г.А.Гайдукевич, І.В.Сингаївська та інші). Психологічна основа даного виду конфліктів вивчається і у зв'язку із професійною діяльністю особистості (Н.В.Чепелева, Г.В.Ложкін, Е.Ф.Зеєр, Е.Е.Симанюк, С.Б.Кузікова, Т.Ю.Левченко, Н.І.Пов'якель, Ю.Г.Альошина, Е.В.Лекторська, І.В.Ващенко, О.О.Холодова та інші).

Опубліковано ряд праць, які стосуються питань психодіагностики, психокорекції, психотерапії та психологічного консультування внутрішньо особистісних конфліктів (А.Агафонов, В.Богословський, О.Ф.Бондаренко, Л.Ф.Бурлачук, П.П.Горностай, Т.Гущина, Е.Зеєр, Е.Іванова, Н.Ф.Калина, Г.Келлер, Б.П.Лазоренко, А.Лебеденко, О.П.Лисенко, Г.І.Онищенко, Л.Пампуха, С.Рубінштейн, А.Светличний, О.Холодова, А.Шіпілов, Ю.Юрлов та інші).

Мета статті. Мета дослідження полягає у виявленні психологічних особливостей проявів, чинників внутрішньоособистісних конфліктів у підлітковому віці, Перед людством постала складна парадигма – зберегти людину й природу в гармонійному єднанні.

Виснажена, знесилена та емоційно «згасла» молодь не здатна продуктивно навчатися, оскільки у неї знижується рівень психологічної готовності до інноваційної діяльності, особистісного та професійного самовдосконалення, погіршуються взаємини з адміністрацією навчальних закладів, однолітками, батьками та учнями, а також, що є найважливішим – у них порушується взаєморозуміння з самим собою, що проявляється у переживанні внутрішньоособистісних конфліктів.

Виклад основного матеріалу теоретичного дослідження. Вітчизняні дослідники поділяють всі концепції, які описують механізм внутрішньоособистісних конфліктів з визначення предмета зіткнення (або за критерієм зв'язки з зовнішнім середовищем): ситуативні і когнітивістських. [1, с.215] Психодинамічні (інтрапсихичні) концепції спираються на біопсихічну основу індивіда і представлені в теоріях З. Фрейда, К.Г. Юнга, А. Адлера, Е. Фромма, К. Хорні.

2. Ситуаційні підходи, що спираються на уявлення конфлікту, як реакції на зовнішнє збіг обставин у роботах біхевіористів Д. Скинера, необіхевіористов М. Міллера, Дж. Долларда.

3. Когнітивістських концепції ґрунтуються на розумінні конфлікту, як пізнавального феномену в роботах К. Роджерса, А. Маслоу, К. Левіна, В. Франкла, Л. Фестінгер.

Як можна побачити, вирішення питання про те, що стикається в конфлікті пов'язано із загальною методологічною орієнтацією дослідника. Ці загальні парадигми зливаються у деяких авторів в синтетичні концепції, які стають в більшій чи меншій мірі еkleктичними.

Внутрішньоособистісний конфлікт - це гостре негативне переживання, викликане боротьбою структур внутрішнього світу особистості, що відбиває суперечливі зв'язки з соціальним середовищем і затримує ухвалення рішень. Е. Шостром порівнює конфлікт з двопартійною системою демократії: У кожному з нас закладена двопартійна система, при якій одна частина при владі, інша в лояльній опозиції. Але опозиція може припускати не тільки контроль і критику, але і жорстку боротьбу, тобто конфлікт. Внутрішньоособистісний конфліктів досить специфічний, його специфічні особливості полягають в наступному: [2, с.109] особливість структури конфлікту - відсутність суб'єктів конфліктного протистояння в особі окремих особистостей або груп, сторонами конфлікту стають різні внутрішньоособистісні світи; й специфічність форм протікання та прояви - такий вид конфлікту відбувається у формі важких внутрішніх переживань, супроводжується специфічними станами - страхом, депресіями, стресом, може вилитися в невроз або психоз. Латентність протікання як для оточення, так часто і для самого індивіда. Внутрішньоособистісні конфлікти можна розділити на дві групи, виходячи з природи суперечностей, що лежать в основі конфлікту: Результат переходу об'єктивних протиріч у внутрішній світ людини (моральні, адаптаційні конфлікти); Виникають з протиріч внутрішнього світу особистості, як відображення ставлення особистості до навколишнього середовища (мотиваційні конфлікти, неадекватна самооцінка). У сучасній конфліктології виділяють три рівні розвитку внутрішнього психологічного протиріччя: [2, с.57] Психологічну рівновагу внутрішнього світу конкретної особистості; Порушення рівноваги, ускладнення основних видів здійснюваної діяльності, проєкція внутрішнього психологічного дискомфорту у навчання, спілкування з оточуючими, зовнішній світ у цілому; Неможливість реалізації власних планів та розроблених програм, розрив життя,

неможливість виконувати свої життєві функції до тих пір, поки не вирішиться життєва криза.

Підлітковий вік - стадія онтогенетичного розвитку між дитинством і дорослістю (від 11-12 до 16-17 років), яка характеризується якісними змінами, пов'язаними зі статевим дозріванням і входженням у доросле життя. У цей період індивід має підвищену збудливість, імпульсивність, на які накладається часто неусвідомлений, статевий потяг. Основним лейтмотивом психічного розвитку в підлітковому віці є становлення нового, ще досить нестійкої, самосвідомості, зміна Я-концепції, спроби зрозуміти самого себе і свої можливості. У цьому віці відбувається становлення складних форм аналітико-синтетичної діяльності, формування абстрактного, теоретичного мислення. Дуже важливе значення має у підлітка почуття приналежності до особливої "підліткової" спільності, цінності якої є основою для власних моральних оцінок. [2, с.98]

Підлітковий вік звичайно характеризують як переломний, перехідний, критичний, але частіше як вік статевого дозрівання. Л.С. Виготський розрізняв три точки дозрівання: органічного, статевого і соціального.

Л.С. Виготський докладно розглядав проблему інтересів у перехідному віці, називаючи її "ключем до всієї проблеми психологічного розвитку підлітка". Він писав, що всі психологічні функції людини на кожному ступені розвитку, в тому числі і в підлітковому віці, діють не безсистемно, не автоматично і не випадково, а в певній системі, що направляються конкретними, відклалися в особистості прагненнями, потягами та інтересами. У підлітковому віці, підкреслював Л.С. Виготський, має місце період руйнування і відмирання старих інтересів, і період дозрівання нової біологічної основи, на якій згодом розвиваються нові інтереси. Він писав: "Якщо на

початку фаза розвитку інтересів стоїть під знаком романтичних прагнень, то кінець фази знаменується реалістичним і практичним вибором однієї найбільш стійкого інтересу, здебільшого безпосередньо пов'язаного з основною життєвою лінією, що обирається підлітком".

Згідно Л.С. Виготському, істотні зміни відбуваються в цьому віці і в розвитку уяви. Під впливом абстрактного мислення уяву "йде у сферу фантазії". Говорячи про фантазії підлітка, Л.С. Виготський зазначав, що "вона звертається у нього в інтимну сферу, яка ховається зазвичай від людей, яка стає виключно суб'єктивною формою мислення, мислення виключно для себе". Підліток ховає свої фантазії "як приховану таємницю і більш охоче признається в своїх провинах, ніж виявляє свої фантазії".

Л.С. Виготський відзначав також ще два новоутворення віку - це розвиток рефлексії і на її основі - самосвідомості. Розвиток рефлексії у підлітка, писав він, не обмежується тільки внутрішніми змінами самої особистості, у зв'язку з виникненням самосвідомості для підлітка стає можливим і незмірно більш глибоке і широкое розуміння інших людей. Розвиток самосвідомості, як ніяка інша сторона душевного життя, вважав Л.С. Виготський, залежить від культурного змісту середовища.

У концепції Д.Б. Ельконіна підлітковий вік, як усякий новий період, пов'язаний з новоутвореннями, які виникають з провідної діяльності попереднього періоду. Навчальна діяльність справляє "поворот" від спрямованості на світ до спрямованості на самого себе. До кінця молодшого шкільного віку у дитини виникають нові можливості, але він ще не знає, що він собою представляє. Вирішення питання "Що я таке?" може бути знайдене лише шляхом зіткнення з дійсністю. Особливості розвитку підлітка в цьому віці виявляються в наступних симптомах:

- Виникають труднощі у відносинах з дорослими: негативізм, упертість, байдужість до оцінки успіхів, відхід з школи, так що головне для дитини відбувається тепер поза школою.

- Дитячі компанії (пошуки друга, пошуки того, хто може тебе зрозуміти).

- Дитина починає вести щоденник. Багато хто з дослідників повідомляли про "таємні зошитах і щоденниках", в яких підліток "знаходить виключно вільне притулок, де ніхто і ніщо його не обмежує. Наданий самому собі, він вільно і незалежно висловлює свої внутрішні, часом глибоко інтимні переживання, що хвилюють думки, сумніви і спостереження»

- Підліткові, що переживає одну з найбільш складних і гострих вікових криз, більшою мірою властивий внутрішньоособистісний конфлікт, до якого приводять суперечки із самим собою, самопізнання, самоствердження і самореалізація. Внутрішньоособистісний конфлікт може виникнути при низькій задоволеності життям, друзями, навчанням, стосунками з однолітками, малою певністю в собі і близьких людей, з-за стресів.

Внутрішньоособистісний конфлікт проявляється у зовнішніх міжособистісних відносинах. Міжособистісні конфлікти супроводжуються емоційними переживаннями людини. У тій же мірі внутрішні конфлікти людини ведуть до певних особливостей його міжособистісної поведінки. Різні види конфліктів пов'язані між собою і можуть переходити з одного рівня на інший. Міжособистісний конфлікт, пов'язаний із суперечностями у взаємодії, може переходити в конфлікт внутрішній: в конфлікт мотивів, конфлікт вибору та ін; [4, с. 209]

Висновки й перспективи подальших розвідок. Із висвітлених проблем ми бачимо, що в даний час в нашій країні підвищується інтерес до проблем людини, до формування особистості, до вивчення

внутрішньоособистісних конфліктів. Однак поки що не запропоновано досить адекватного відображення реальності моделей опису взаємодії індивідів у внутрішньоособистісному конфлікті. Дослідження внутрішньоособистісних конфліктів на різних рівнях соціальної структури суспільства дуже важливі для вивчення можливості спільної діяльності між людьми, управління поведінкою людей і т.д. Конфлікти являють собою теоретично мало вивчене явище, але практично робить вплив на формування особистості.

У вітчизняній психології прийнято визначення, що ґрунтуються на понятті «протиріччя». Наприклад, внутрішньоособистісний конфлікт розуміється як важко розв'язати протиріччя, пов'язане з гострими емоційними переживаннями, як складне багаторівневе явище, спільним для якого є протиріччя.

Конфліктна поведінка пов'язана з певними рисами характеру та якостями особистості підлітка такими, як: нетерпимість до недоліків інших, знижена самокритичність, імпульсивність до агресивної поведінки, до підпорядкування інших, неувважності до людей, користоловство, егоїзм. Причини внутрішньоособистісних конфліктів можуть корінитися в особистісній своєрідності членів підліткового колективу, це насамперед: невміння контролювати свій емоційний стан, низький рівень самоповаги, агресивність, підвищена тривожність, некомунікабельність, надмірна принциповість.

Всім дітям властиве прагнення досягти позитивної оцінки оточуючих. Незадоволеність цією життєво важливою соціальною потребою викликає у дитини негативні емоційні переживання, штовхає її на пошук виходу з травмуючої ситуації.

Підлітки щодня вступають у конфлікти із самими собою, а також однокласниками і родичами. І хоча більшість людей вважають конфлікт негативною силою, що руйнує, він може сприяти росту і пізнанню.

Здобуваючи певні навички регулювання внутрішньоособистісних конфліктів, підлітки, одержують можливість аналізувати ситуації, що виникли в ході їхнього спілкування з іншими людьми, діяти виважено і усвідомлено, нести відповідальність за свої вчинки.

Література

1. Анцупов А.Я. Профілактика конфліктів в шкільному колективі. М., Владос, 2003.
2. Виготський Л.С. Собр.соч. у 6-ти т. - М., 1982, т.4.
3. Гришина Н.В. «Психологія конфлікту» 2-е вид. - СПб.: Пітер, 2008
4. Л.Ф. Обухова «ДИТЯЧА ПСИХОЛОГІЯ» ТЕОРІЇ, ФАКТИ, ПРОБЛЕМИ М: Тривола, 1995р.
5. Психологічний Словник. Під ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевського. М.: Політвидав, 1990;
6. Проблеми психології сучасного підлітка / За ред. Д.І. Фельдштейна. М.,